

de lage landen

Context bij cultuur in Vlaanderen en Nederland

Deze publicatie is tot stand gekomen in samenwerking met de lage landen, PEN Vlaanderen, het Vermeylenfonds en het Hannah Arendt Instituut.

Deze uitgave vloeit voort uit de activiteiten rond de Leerstoel Willy Calewaert. De leerstoel wordt jaarlijks onder auspiciën van deMens.nu georganiseerd door de Vrije Universiteit Brussel.

Auteursfoto: Jonas Roosens
Omslagontwerp: Stephanie Jacobs
Boekverzorging: TheSWitch

© 2022 Hind Fraihi
Uitgeverij VUBPRESS
VUBPRESS is een imprint van ASP nv
(Academic and Scientific Publishers nv)
Keizerslaan 34
B-1000 Brussel
Tel. 0032 (0)2 289 26 56
E-mail: info@aspeditions.be
www.vubpress.be

ISBN 9789461172785
NUR 740
Wettelijk depot D/2021/11.161/192

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, op elektronische of welke andere wijze ook zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Voorwoord van Wim Vandenbussche	7
ANTIPODE	15
Radicalisering is geen extremisme	17
Krampachtig teruggrijpen naar de jaren 1930	24
De nieuwe antipoden	31
Roedelen rond identiteit	33
Waan van de dag	35
Kiezen versus zijn	38
Twee cases	39
Woke extremisme	39
Ecologisch extremisme	49
Sociale media als aanjager	59
Infobesitas	62
Polarisering	64
Hyperdemocratie	67
Ikkigheid	70
Rancune in eenzaamheid	73
Conclusie	80
Gedicht Stefan Hertmans	83

COLUMNS	85
Hoe extreemrechts in Vlaanderen en Nederland een zwarte bruiloft voorbereidt	87
Hoe moslimextremisten de jihad naar de klaslokalen en straten brengen	93
Voor extremisten van velerlei slag vormen Joden het mikpunt	100
In de strijd tegen racisme kun je niet 'te licht van huid' zijn	106
Dankwoord	115
Bronnenlijst	117

VOORWOORD

Hoe geef je een collegereeks over de vrije gedachte vorm, in tijden waarin het aartsmoelijk werd om het uitwisselen van ideeën in de praktijk te brengen? Hind Fraihi schreef een wervend scenario voor haar invulling van de Willy Calewaertleerstoel 2020, met stellingnames en verbaal weerwerk over een kwartet 'extremismen' die de maatschappij vandaag onder hoogspanning zetten. In vier avondvullende programma's zouden 'antipoden' hun op de spits gedreven standpunten over grote maatschappelijke thema's toelichten (radicaal rechts, klimaat, identiteit en islam), met een kundige afsluitende analyse van een vakspecialist als toetje, vooraleer een discussie in het publiek te laten ontbranden. Edoch. Geen klimaatdiscussie in een volgeboekte Vooruit, een geschrapte gedachtewisseling over extreemrechts in het Hannah Arendt Instituut, een lege VUB-aula waar op een knetterend debat over de Black Lives Matter beweging gehoopt werd, en zelfs een alternatieve podcast over islamitisch extremisme strandde in eerste instantie op reisbeperkingen. En terwijl de wereld open en dicht ging wegens een ongrijpbaar, kwikzilveren virus, werden de medische en de politieke aanpak van die pandemie ook het vliegwiel voor een nieuwe, andere en ongekend hevige polarisering tussen 'antipoden'.

In dit essay grijpt Hind Fraihi terug op alle thema's die tijdens de leerstoellezingen aan bod zouden komen, weliswaar zonder de

inbreng van studenten en andere aanwezigen, maar des te meer gevoed door de intense impact die op de spits gedreven tegenstellingen ook tijdens een lockdownjaar bleven hebben. Dat levert geen lichtvoetige lectuur op.

Hind Fraihi past voor frivool gesus 'dat het allemaal wel goed komt' en slaakt een rusteloze en verontrustende *cri de cœur*. Hyperindividualisering, gebrek aan historisch besef, nauwelijks te reguleren digitale media en een uiteenrafelend sociaal weefsel zijn maar een paar van de toxische elementen die het beschaafde meningsverschil ondergraven.

Ze pleit voor nuance en mededogen, ook wanneer een debat in alle felheid ontbrandt, weg van onbespreekbare taboes, maar ook voor beginselvastheid als het op maatschappelijke verantwoordelijkheid aankomt. Menig stemmingmaker voelt zich allicht stevig in het kruis getast wanneer ze wijst op de perfide gevolgen van het zich toe-eigenen van deze of gene geviseerde sociale groep. Dat je mensen helpt om hun stem te laten horen, betekent nog niet dat ze enkel mogen zeggen wat jou welgevallig is.

Verongelijkten vinden elkaar in de overtuiging dat hun stem doodgezwegen, gecensureerd of onderdrukt wordt – dat er een politiek correcte gedachtepolitie is die het onmogelijk maakt om bepaalde meningen te uiten of te verspreiden. Dat blijft een van de meest opvallende en hardnekkige fetisjgedachten die vele extremisten koesteren, in een wereld waar zowat iedereen elke mening via sociale media kan spuien, buiten het kleine circuit

van de traditionele pers om. Dat niets nog gezegd mag of kan worden, klopt immers eenvoudigweg niet. Dat er nauwelijks nog een standpunt ingenomen kan worden (genuanceerd of overtrokken) zonder meerstemmige weerklank, komt dichterbij de werkelijkheid en bij de bron van de bijbehorende ergernis. 'Wat verloren wordt is niet de vrijheid van meningsuiting,' zei journalist Thijs Kleinpaste daarover in *De Groene Amsterdammer*, 'maar wel het privilege om zonder weerwoord alles zomaar te kunnen verkondigen.'

Dat schuurt, aan beide kanten van een meningsverschil. Bij de passionele verdedigers van het vrije woord die zich vertwijfeld weten tussen Voltaire en Sartre: kies je er tegen de keer voor om te vechten voor het spreekrecht van andersdenkenden, of word je zo een slachtoffer dat zijn beul respecteert? Bij de extremisten, die in elk weerwoord een bevestiging zien van hun marginalisering, en hun eigen grote gelijk nog luider terug laten galmen. Wat onder andere overblijft, is het onvermogen te begrijpen hoe 'de overzijde' denkt. Of het verbrokkelen van de kleinste essentiële luisterbereidheid om daar zelfs maar aan te kunnen beginnen.

Hoewel beide kampen op geen enkele wijze tot een compromis over (of een instemming met) radicaal tegenovergestelde visies hoeven te komen, gaat er veel verloren wanneer de basiswet van diplomatie en koopmansgeest met het badwater weggegooid wordt: 'achterhaal wat de ander drijft.' Inzicht in andermans denkprocessen en standpunten (hoe ver uit het lood ook) impliceert op geen enkele wijze een instemming met die gedachten.

Wie nationalisme een neurose vindt die grote uitdagingen voor de geestelijke gezondheidszorg met zich meebrengt, of wie het gekrenkte ego van de witte grijze man als een late stuip trekking beschouwt van gefrustreerde bourgeois die mei '68 nog steeds niet verteerden, hoeft heus niet te vrezen voor het stockholm-syndroom door de gedachtegang van de tegenstander te doorgronden.

Alleen lijkt die wil tot begrijpen en inzicht verwerven vandaag uit heel wat debatten verdwenen te zijn. In het Québec van de vorige eeuw vond een romanschrijver daarvoor de prachtige term *les deux solitudes* uit, als zinnebeeld voor een samenleving waarin groepen naast elkaar leven en bewegen. Op de geborgen/gedwongen eenzaamheid van de eigen groep, ent(te) zich bij frictie 'het grote gelijk en ongenoegen', maar dan wel zonder het essentiële inzicht in de ander om *common ground* te vinden (hoe beperkt ook), of om conflicten te ontmynen. Van dialoog is dan nauwelijks nog sprake, van strijd des te meer.

Die vaststelling is op zich niets nieuws: elke generatie heeft haar brandhaarden van polarisering, waarin tegensprekelijke debatten overstemd worden door fanatisme. Wie naar het Vlaanderen van een paar decennia geleden kijkt, weet dat de negentiende eeuw daar tot ver in de jaren 1980 voortduurde. De ideologische polarisering tussen gelovigen en vrijdenkers – te vuur en te zwaard beleden in de pers met een hevigheid die de hedendaagse politieke satire doet verbleken – trok toen diepe groeven in de samenleving. Dat het kortknippen van de katholieke inmenging

in het dagelijkse leven nog steeds een dierbare scalp is binnen de vrijzinnige kerk, doet niets af van het feit dat beide partijen in dat conflict de balkanisering tussen wel en niet-gelovigen cultiveerden. Dat elk kamp zich wentelde in de warmte van het eigen nest, en de overzijde verketterde.

Anderzijds kunnen de toekomstgeneraties Y en Z zich vandaag nauwelijks voorstellen waar er 40 jaar geleden nog zo'n drukte om gemaakt werd (een aantal pijnlijke ethische discussies niet te na gesproken), en lijkt de ideologische tegenstelling vooral nog gecultiveerd te worden ten behoeve van de financiering van de overgebleven zuilorganisaties (en de bijbehorende macht). Dat decennialange conflicten tussen rivaliserende partijen overstegen en beslecht kunnen worden, is dus evenzeer belangrijk. Die ideologische pacificatie mag dan gebetonneerd zitten in constructies die er weinig fraai en aantrekkelijk uitzien, het gevleugelde woord van de filosoof leert ons ook: 'you ain't no beauty, but hey, you're all right'.

Ten gronde wil je binnen de krijtlijnen van een maatschappij tot samenleven kunnen komen. Dat wil zeggen: met respect voor een aantal principes die volgens een overheid het naast en met elkaar leven mogelijk maken. Als een (extreme) claim op welke-individuele-vrijheid-ook die basisprincipes onderuithaalt, zijn er grosso modo twee mogelijkheden. Ofwel verdedigt de samenleving haar basisprincipes, en roept ze de 'extremisten' tot de orde, ofwel worden (een aantal van) de basisprincipes van de samenleving door de extremisten verworpen, en krijg je (als de groep

voldoende sterk is) een uitslaand conflict. De vrees dat die laatste optie het haalt in een aantal van de besproken conflicten, schraagt onmiskenbaar dit essay.

Een blik op recente conflicten tussen 'antipoden' leert dat die vrees voor geweld meer dan gerechtvaardigd is. Wie zich daarbij de vertwijfelde vraag stelt 'of een heel klein beetje oorlog soms niet beter zou kunnen zijn?', hoeft niet ver in het eigen historisch besef te graven om te weten en voelen dat het antwoord daarop enkel een ferm 'neen' kan zijn. Of je nu het kleinkind bent van een oorlogsvluchteling uit de Eerste Wereldoorlog, een kind uit de Balkan of het Noord-Ierland van de jaren 1990, of een van de vele VUB-studenten met familiebanden in het Grote Merengebied: waar geweld het haalt van het woord, verliest de mens en leven wrok en onbegrip generaties lang verder.

Dat te voorkomen vereist dus een duidelijke bevestiging en verdediging van de essentiële afspraken en principes die een maatschappij ordenen – door alle vertegenwoordigers van die samenleving.

Dat vereist een onderwijs dat de waarde van feiten, wetenschappelijke twijfel en heldere argumentatie resoluut vooropstelt – 'onderwijs als daad van verzet tegen de onwetendheid', zoals voormalig rector Didier Viviers het ooit zei, bij een herdenking van de stichters van VUB en ULB.

Dat vraagt, hoe naïef ook, om een invulling van burgerschap die het verdedigen van het allerindividueelste belang ondergeschikt maakt aan het ‘medemens’ zijn.

Dat is geen verhaal dat links, rechts of het centrum toebehoort, of dat door deze of gene antipode gekaapt hoeft te worden. Het gaat erom wat elke mens investeren wil in een leefwereld, om te garanderen dat iedereen daarnaast maximaal zichzelf kan zijn, maar zich ook gedragen weet door een gemeenschap in tijden van tegenspoed en twijfel.

Hind Fraihi blijft ook in dit essay onverstoord wijzen op de lastige vragen en ongemakkelijke waarheden die de lezer steeds weerom met die essentiële taak confronteren.

Ze doet dat in alle openheid en kwetsbaarheid met pen, papier en schrander inzicht – ondanks de tegenkanting, de blinde haat, het rauwe racisme en de levensbedreigingen die haar doorheen haar journalistieke werk te beurt vielen.

Op die vastberaden overtuiging brandt de vlam van de vrije gedachte, en het is dan ook meer dan gepast dat zij de leerstoel Willy Calewaert bekleedde.

Wim Vandenbussche

Gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel

Promotor van de leerstoel Willy Calewaert 2020